

στοῦ Σαμῆ Παχιᾶ τὴν πόρτα⁴⁸
πῆγαν καὶ τὴν ξεφορτώσαν.

· · · · ·
καὶ εἰς τὸ καράβι μπαίνει,
στον Περαία ξεμπαρκαίρνει⁴⁹ . . .

⁴⁸⁾ Τοῦ Παχιᾶ ἢ Πόρτα ἐλέγγοτο τὸ μέγαρον τοῦ Πασᾶ Διοικητοῦ τῆς Κρήτης εἰς τὸ Μ. Κάστρον (τὸ πρὸ ἐτῶν κατεδαφισθὲν παλαιὸν μέγαρον τῆς Νομαρχίας). Κατὰ τὸ ἔτος τοῦ φόνου τοῦ Τσούλη (1817) Πασᾶς Διοικητῆς ἦτο ὁ Χιλμῆ Ἰμπραχὴμ Παχιᾶς (βλ. καὶ Pashley, Travels in Crete, II, 182). Εἰς τὸν ὑπὸ Καλαϊσάκη συνταχθέντα πίνακα τῶν Πασάδων Κρήτης (Γ.Α.Η.) μνημονεύεται εἰς Σαμῆ Μπεκῆρ Παχιᾶς, ἀλλὰ τὸ 1811. Ἐὰν δὲν πρόκειται παραφθορὰ ὀνόματος (Σαμῆ ἀντὶ Χιλμῆ), ἴσως ὁ λόγος ἐν τῷ ποιήματι περὶ ἄλλου ἐπιφανοῦς Τούρκου, πιθανῶς τοῦ πλουσιωτάτου Σαμῆ Μπέη, ἔχοντος ἐκτεταμένα κτήματα ἐν Ἴνι καὶ Βακιῶτες Μονοφατισίου, ὀλόκληρον μετόχι (Σαμῆ Μπέη Μετόχι, ἡρειπωμένον σήμερον παρὰ τὴν Βόνην), ἐσοδεύοντος 11 χιλ. ὄκ. ἐλαίου καὶ κρατοῦντος εἰς τὸ Κάστρον 22 κλεῖδας ἀκινήτων (πληροφορία Μιχ. Βογιατζάκη ἐξ Ἀρκαλοχωρίου καὶ Δ. Χανιαλάκη ἐκ Σχιναῖ Μονοφατισίου).

⁴⁹⁾ Πρόκειται περὶ τοῦ ἐκ τῶν φονέων Γεωργῆ (ὑποσ. 27). Κατὰ τὴν παράδοσιν οὗτος, ἐξασφαλίσας τὴν ἀπόδρασιν, ἐπέγραψε δι' ἀνθρακος κατὰ τὴν νύκτα τῆς ἀναχωρήσεως ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς οἰκίας ἢ τοῦ καφενείου Σαμῆ Μπέη: «Τὸν Τσούλη τὸν ἐσκότωσα ἐγὼ ὁ Γεωργῆς» (διήγησις Ἐ. Πλεύρη). Παρὰ ταῦτα ἐπηκολούθησε δίωξις: Ἡ οἰκογένεια τῶν Μπούμπηδων διεσκορπίσθη καὶ ὁ συνοικισμὸς ἐνθα ἔμενον (ὑποσ. 23) ἐγκατελείφθη λόγῳ τῆς διώξεως τῶν ἐκ τοῦ χ. Μάλλες Ἱεραπέτρας Τούρκων. Μέλη τῆς εὐρίσκομεν ἐγκατεστημένα εἰς τὰ χ. Μάρθα Πεδιάδος (Μπουμπάκηδες) καὶ Βόνην Πεδιάδος (Ἀγγελῆδες). Διὰ τὸν διωγμὸν τῆς οἰκογενείας Παπα Νικολάκη Ἀλέξη ἐγένετο λόγος ἐν ὑποσ. 1.

I. Σ. ΑΛΕΞΑΚΗΣ

ΕΠΙ ΤΟΥ ΕΤΥΜΟΥ ΤΟΥ ΤΟΠΩΝΥΜΙΟΥ ΧΑΝΙΑ

Εἰς ὅσα διὰ μακρῶν ἐπραγματεύθημεν περὶ τοῦ ἐτύμου τῆς λ. Χανιά ἐν τῇ ἡμετέρῳ πραγματείᾳ «Παραχώρησις ὑπὸ τῆς Ἐνετ. Συγκλήτου τοῦ διαμερισματος τῶν Χανίων ὡς φεούδου εἰς Ἐνετοὺς εὐγενεῖς ἐν ἔτει 1252», Ἀθῆναι 1940, προσθέτω τὰ ἀκόλουθα:

Καὶ μετὰ τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Πλάτωνος πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ τοπωνυ-

μίου προταθέντα¹, πιστεύω πάντοτε ὅτι βάσις τῆς ἐρμηνείας δεόν νὰ εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ ἄραβος γεωγράφου Ἐλ Σερὶφ ἐλ Ἐδρὶς, ἐπισκεφθέντος τὸ 1145 μ.Χ. τὴν Κρήτην, ὀνομασία *R a b d h e l D j o b n* (= Τυροῦ Πόλις), δι' ἧς ἐκάλεσε τὴν δευτέραν μεγάλην πόλιν τῆς νήσου, προφανῶς τὰ Χανιά². Δέον ὅθεν νὰ ἐξετάσωμεν ἂν ἐκ τῆς λ. *Djobn* δύναται νὰ προέλθῃ ἡ λ. Χανιά.

Ἡ ἀραβικὴ αὕτη λέξις προφέρεται καὶ *Gabn* ὅχι μόνον εἰς τὴν κοινὴν προφορὰν τῶν Ἀράβων τῆς Βερβερίας, ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη τοῦ ἀραβικοῦ κόσμου³. Ἐκ τῆς οὕτω προσφερομένης λέξεως θὰ προῆλθε τὸ **gabnia*, σημαῖνον ἐμπορεῖον τυροῦ, ἐκ τούτου δὲ κατ' ἀποβολὴν τοῦ *b* τὸ **gania* καὶ **χανιά*⁴. Ἐκ τοῦ τελευταίου εὐχερῶς θὰ ἠτοδυνατὸν νὰ προέλθῃ τὸ Χανιά.

Ἡ προταθεῖσα ἐρμηνεία στηρίζεται οὕτω καὶ ἐπὶ σθητῆς ἱστορικῆς μαρτυρίας καὶ γλωσσολογικῶς. Καὶ ἂν, ἔστω, ὑπάρχῃ περὶ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ τοπωνυμίου ἄλλη ἐπίδρασις, ἡ ἀραβικὴ τούτου προέλευσις παραμένει καθ' ἡμᾶς ἀδιαμφισβήτητος καὶ θὰ ἠδύνατο πιθανώτατα νὰ ἐπικυρωθῇ δι' ἐρεῦνης εἰς κείμενα τῶν ἀπὸ τοῦ Θ' αἰ. καὶ ἐπέκεινα γραψάντων σχετικῶς μὲ τὴν Κρήτην Ἀράβων ἱστορικῶν καὶ γεωγράφων⁵.

Γ. Α. ΣΗΦΑΚΑΣ

¹) Ἐν ΕΕΚΣ Γ' (1940), σ. 227 κ.ἐξ. καὶ «Κρητ. Χρονικά» Α' (1947), 248 κ.ἐξ.

²) Ἀναφέρων ὁ ἄραβ γεωγράφος παραλλήλως μὲ τὴν *R h a b d e l K h a n d a k* (τὸν Χάνδακα), βεβαίως δὲν τὴν ὠνόμασε μὲ ὄνομα ἰδικῆς τοῦ ἐμπνεύσεως· βλ. Σπ. Φίλιππα, τὰ Χαννία ἑνὸς φιλολόγου «Γενικὴ Βιβλιοθήκη», Ἀθῆναι 1937, σ. 8.

³) Ν. Ἐλευθεριάδου, Πελασγικὴ Ἑλλάς. Οἱ Προέλληνες, Ἀθῆναι 1931, σ. 77, ὅπου οὗτος βεβαιοῖ ὅτι εἰς τὴν ἀραβικὴν τὰ αὐτὰ σύμφωνα ἔχουν κατὰ τόπους διάφορον προφορὰν, ὡς τὸ *djim* (λατιν. *g*) προφέρεται ἐν Ἀλγερῖα καὶ Μαρόκῳ ὡς *ga* καὶ ἐν Τύνιδι ὡς *j*, ἐξ ἀρχαίων, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν εἰσελθουσῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν λέξεων, χρόνων. Οὕτω τὸ *giamel* (= ὠραιός), ἐπίθετον μὲ τὸ ὅποιον οἱ νομάδες προσφωνοῦν χαϊδευτικῶς τὴν κάμηλον, ἐπροφέρετο καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν ἐν Συρίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ *giamel*, ἐξ οὗ τὸ ἑλλην. κάμηλος, ἐνῶ ἐκ τοῦ πρώτου τὸ δάμαλις ἢ ζάμαλις.

⁴) Ὅπως ἀπὸ τὸ *giamel* ἐγένετο τὸ κάμηλος, βλ. Ἐλευθεριάδου, αὐτ.

⁵) *g*: *γοροῦβ-κωροῦβ* (Κρωπεῖα· Κρωπειαί) τὸ *γ*, προσφερόμενον κατὰ τόπους ὡς *g*, εἰς ἄλλυς λέξεις μετατρέπεται εἰς *κ*: *κένοιτο* (= γένοιτο) ἐν τῇ κυπριακῇ διαλέκτῳ, *γναφὺς-κναφὺς* κ.ἄ. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἀλφαβῆτι τὰ ψιλὰ *κ*, *τ*, *π*, ἀποδίδουν καὶ τοὺς μέσους καὶ δασεῖς τῆς αὐτῆς τάξεως φθόγγους.

⁶) Εἰς τοῦτο ἐξ ἀρχῆς ἐστράφησαν αἱ προσπάθειαι μου, ἀτυχῶς μέχρι σήμερον μὲ ἀρνητικὸν ἀποτέλεσμα.